8. Tannen, Deborah. *You just don't understand: Women and men in conversation* (London: Virago, 1991).

Джерела ілюстративного матеріалу:

9. *BYU Law & Corpus Linguistics* (2021), https://lncl11.lawcorpus.byu.edu/crec/ngrams;q=Spokesperson%2520%3Bspokesman;filter=%7B%22year%22:%7B%22_gte%22:%222015%22,%22_lte%22:%222021%22%7D%7D;limit=10;sort=match;field=match%3Bfrequencies;smoothingFactor=0;metadataField=year.
10. *Google Books Ngram Viewer* (2019), https://books.google.com/ngrams/graph?content=latinx%2C+folx&year_start=2000&year_end=2019&corpus=en-2019&smoothing=3.

References:

1. Holubovska, Iryna. «Discursive practices of modern mass media as constructors of the post-truth world.» *Materials of the 1st All-Ukrainian Scientific and Practical Conference and Round Table «Odessa dialogues of cultures: creativity, personality, and language» & «Rhetoric of the media discourse»* (2021).
2. Poda, Olena. «Gender markers in the titles of publications of the magazine "Soviet Woman" (second half of the 1940s–1680s).» *Collection of works of the Scientific Research Center of Periodicals 2* (2010): 449-466.
3. Butler, Judith. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity.* Routledge, 2011.
4. Connell, Robert W. «Masculinities and globalization.» *Men and masculinities* 1, no. 1 (1998): 3-23.
5. *Guide: Gender-Inclusive Communication* (2018), https://www.unodc.org/documents/Gender/gender_sentitive_language/Gender-sensitiveCommsGuide-English-final.pdf.
6. *Inclusive Language Guidelines* (2022). https://www.apa.org/about/apa/equity-diversity-inclusion/language-guidelines.
7. Lakoff, George. *The political mind: why you can't understand 21st-century politics with an 18th-century brain* (Penguin, 2008).
8. Tannen, Deborah. *You just don't understand: Women and men in conversation* (London: Virago, 1991).

Sources of illustrative material:

9. *BYU Law & Corpus Linguistics* (2021), https://lncl11.lawcorpus.byu.edu/crec/ngrams;q=Spokesperson%2520%3Bspokesman;filter=%7B%22year%22:%7B%22_gte%22:%222015%22,%22_lte%22:%222021%22%7D%7D;limit=10;sort=match;field=match%3Bfrequencies;smoothingFactor=0;metadataField=year.
10. *Google Books Ngram Viewer* (2019), https://books.google.com/ngrams/graph?content=latinx%2C+folx&year_start=2000&year_end=2019&corpus=en-2019&smoothing=3.

ISSN 2411-1562 (Print); ISSN 2786-8206 (Online)
STUDIA LINGUISTICA, 2023. – Vol. 22 : 34-47

Стаття надійшла до редакції 11.05.2023 р.
Перевірено на плагіат 02.09.2023 р.
унікальність – 96.5%
https://doi.org/10.17721/StudLing2023.22.34-47

УДК 811.111'36'01:2-475.2

КОРЕЛЯЦІЯ МІЖ АНГЛОСАКСОНСЬКИМ ГОМІЛЕТИЧНИМ ДИСКУРСОМ І ГРАМАТИКОЮ

Ізабелла Рафаїлівна Буніятова, *i.buniiatova@kubg.edu.ua*
д-р філол. наук, професор,
Київський університет імені Бориса Грінченка

Тетяна Миколаївна Городілова, *t.horodilova@kubg.edu.ua*
аспірант,викладач,
Київський університет імені Бориса Грінченка

Статтю присвячено взаємовпливу дискурсу і граматики у формуванні реченнєвих одиниць в англосаксонських проповідях IX-XI ст., створених провідними гомілетиками, а саме, Ельфриком (955 – 1020 р.), Вульфстаном (дата смерті 1023 р.), а також анонімними авторами збірки "The Blickling Homilies". Аналізований матеріал дав змогу висунути два припущення. По-перше, корпус проповідницьких текстів зазначеного історичного періоду (загальна кількість – 28) становить окремий різновид релігійних текстів, яким властива низка ознак, які ми знаходимо у текстах перформативного типу, і які ми сукупно визначаємо як гомілетичний тип дискурсу. По-друге, винесення особової форми дієслова (англ. foregrounding) в ініціальну позицію давньоанглійського речення є жанрово маркованим явищем (англ. genre dependent), що засвідчено фактами проповідницьких текстів досліджуваного періоду, а також матеріалом епічної поезії. У цій статті термін "гомілія" (проповідь) розгортається як дискурсивне явище, яке встановлює тісний зв'язок між проповідником і конгрегацією, і, як таке, слугує засобом спілкування. Такий тип комунікації передбачає динамічну взаємозалежність учасників, створення постійної напруги і безперервність процесу, кінцевим результатом якого є утвердження духовних і дидактичних принципів віруючих. У лінгвальному вимірі, це представлено низкою граматичних явищ, спільних для аналізованого типу проповідей, які включають формульні початкові звернення проповідника до аудиторії, чисельні тавтологічні або паралельні фрази, алітераційні конструкції, дейктичні елементи, тощо. "Батьківську бесіду", яку веде англосаксонський священик, можна описати у

© *Buniyatova I. R., i.buniiatova@kubg.edu.ua, Horodilova T. M., t.horodilova@kubg.edu.ua*

дидактичних і християнських догматичних термінах, дух і буква яких були особливо актуальними в контексті екзистенції давніх германських етносів напочатку другого тисячоліття.

Ключові слова: *англосаксонський, дискурс, граматика, гомілетичний, перформативний, комунікація, пересув дієслова, ініціальна позиція*

THE INTERPLAY OF ANGLO-SAXON HOMILETIC DISCOURSE AND GRAMMAR

Isabella R. Buniyatova, *i.buniiatova@kubg.edu.ua*
Doctor of Sciences (Linguistics), Full Professor,
Borys Grinchenko Kyiv University

Tetiana M. Horodilova, *t.horodilova@kubg.edu.ua*
Ph.D student, lecturer,
Borys Grinchenko Kyiv University

The article is devoted to the interplay of discourse and grammar in the formation of sentential units in the Anglo-Saxon homilies of the 9th-11th centuries, created by notable homilists, namely, Ælfric (955-1020 ca.), Wulfstan (death date 1023 ca.), as well as anonymous authors in the miscellany "The Blickling Homilies". The material under consideration helped us offer two prior assumptions. Firstly, the body of homilies in the specified historical period (total number – 28 units) constitutes a distinct variety of performative texts, which share a set of specific features, and which, in aggregate, make up a homiletic type of discourse. Secondly, foregrounding of finite verb in Old English sentence is a genre-dependent phenomenon that has been attested in the preaching texts and the epic poetry. In this article, the term homily (sermon) is unfolded as a discursive phenomenon that establishes a close link between preacher and congregation, and, as such, serves as a medium of communication. This type of communication involves the dynamic interdependence of participants, the constant tension and continuity of the process, which results in the consolidation of spiritual and didactic principles of believers. Linguistically, it is represented by a number of grammatical phenomena shared by the homilies in question, which include formulaic initial addresses of the preacher to the audience, numerical tautological or parallel phrases, alliterative constructions, deictic elements, etc. Anglo-Saxon priest's "fatherly conversation" can be described in didactic and Christian dogmatic terms, the spirit and letter of which were especially relevant in the context of the old Germanic ethnic groups' existentia at the beginning of the second millennium.

© Буніятова І. Р., *i.buniiatova@kubg.edu.ua,* ***Городілова Т. М.,*** *t.horodilova@kubg.edu.ua*

Key words: *Anglo-Saxon, discourse, grammar, homiletic, performative, communication, foregrounding of verb*

Вступ. Дослідження англосаксонського проповідницького дискурсу раннього середньовіччя має давню і плідну традицію. В останні десятиліття інтерес до цих студій суттєво посилився завдяки цікавим знахідкам вчених, які працюють у різних гуманітарних дисциплінах, у тому числі в лінгвістиці. Ознакою нашого часу є інтерпретація гомілетичних текстів у широкому історико-культурному контексті, у межах якого особливу увагу приділяють спадщині двох видатних проповідників, Ельфрика та Вульфстана, чиї тексти слугують надійним джерелом інформації не лише про справи церковні, але й про суспільство, політику, гендерні стосунки тощо. Вичерпний огляд наукових праць з гомілетичного дискурсу подано, наприклад, у працях E. Corradini [Corradini 2006, p. 1266-1277], R. Dance [Dance 2004, p. 29-61], M. Gatch [Gatch 1977], S. Gayk [Gayk 2008, p. 161-189], S. Haas [Haas 1980], D. I. Haines [Haines 1998], B. M. Kienzle [Kienzle 2000], T. Lionarons [Lionarons 2000], A. Orchard [Orchard 2004, p. 63-91] та ін.

З іншого боку, серед цих розвідок бракує студій, присвячених питанням граматичного ладу досліджуваного типу проповідей. На наш погляд, існує три причини для того, щоб зосередити увагу на граматичному аспекті цих текстів, а саме, на аналізі базових моделей порядку слів і їхній підпорядкованості комунікативним інтенціям мовців. По-перше, вивчення проповідей Ельфрика *The Catholic Homilies* і Вульфстана *Sermo Lupi ad Anglos*, а також *The Blickling Homilies* має важливе значення, оскільки досконалість їхніх форми і змісту демонструє стан давньоанглійської граматики. По-друге, важливим є також врахування взаємодії структурних рівнів мови у загальному процесі змін, які зазнає система наприкінці давньоанглійського періоду. По-третє, все вищезазначене сприятиме висвітленню ключової проблеми історичного мовознавства – мовної змінюваності. Наразі звернімося до засадничих понять, що мають безпосереднє відношення до аналізу гомілетичних проповідей раннього Середньовіччя.

Почнемо з терміну гомілія (англ. *homily*), який походить від грецького *ὁμιλία* “зібрання”, у широкому розумінні – ідея зустрічі розумів і сердець в давньоанглійській загальнонародній мові. Згідно з М. Свон, цей термін використовують для позначення кількох видів таких текстів, а саме, тих (1), які слідують Книгам Євангелія і тлумачать їх, або перикопи, окремі вірші, дібрані провідником з біблійних текстів Євангелія і виголошувані під час меси (сучасні

дослідники іноді класифікують їх як “проповіді”); (2) які містять настанови щодо християнської моралі і закликають дотримуватися її; і (3) які пояснюють християнське вчення своїй аудиторії (сучасні дослідники іноді також класифікують їх як “молитви”) [Swan 2003].

Іншим принципово важливим питанням є інтерпретація сукупності аналізованих текстів у термінах дискурсивних явищ. Зазначимо, що в англосаксонській релігійній прозі розрізняють два основні типи текстів. Перший представлено наративними творами, які тлумачать Біблію та Євангеліє, життя святих, тощо. Другий демонструє всі риси, притаманні тому, що позначають як гомілетичний дискурс, типологічними ознаками якого є наявність стереотипних початкових звернень до аудиторії, рясне використання тавтологічних або паралельних фраз, алітераційних конструкцій тощо. Багаторазові повтори протягом і особливо наприкінці проповідей мали на меті “нагадати аудиторії, що незалежно від того, наскільки суворим був осуд їхніх гріхів або якими б жахливими не були можливі покарання, любов Бога (і архієпископа) є визначальною у подоланні шляху до покаяння та спокути” [Lionarons 2010, p. 11]. Усе це свідчить про спадкоємність традицій, започаткованих королем Альфредом Великим, а також про наступність стилю і граматики давньоанглійської епічної поезії.

Отже, термін “гомілія” розгортається як дискурсивне явище, яке встановлює тісний зв’язок між проповідником і аудиторією, і, як таке, слугує засобом спілкування. Запропоноване визначення випливає з інтерпретації перформативної природи давньоанглійських гомілій, подане М. Свон у її статті “Constructing Preacher and Audience in Old English Homilies” [Swan 2008, p. 177-188]. Пор.:

> “Будь-яка проповідь, звичайно, реалізує просту і ненав’язливу позицію її проповідника як особи, що виступає носієм вищої влади принаймні протягом проповідницької події <*І.Б., Т.Г.*> За задумом, голос проповідника завжди сильніший за голос аудиторії, але він втрачає сенс без присутності та співпраці з аудиторією <… *І.Б., Т.Г.*> Це створює цікаву та динамічну взаємозалежність, а також незмінну напругу, оскільки проповідник має постійно прагнути до утвердження своєї позиції, спрямовуючи аудиторію у бажаному для нього напрямі. Комбінація динамізму і безперервності є визначальною у перформативній природі проповіді, яка має встановлювати не лише основні принципи й ідентичності, але й продовжувати їх відтворювати наново і реконструювати” [Swan 2008, p. 177-188].

Із цього випливає наше розуміння вищезазначеного типу дискурсивної події, під час якої взаємодія провідника і пастви набуває статусу «сімейної» бесіди, репрезентованої у термінах повчань, а також застережень щодо

неухильного слідування положенням християнського вчення, дух і буква яких були особливо актуальними впродовж безперервних хвиль скандинавських вторгнень (IX-XI ст.), посилених страхом перед майбутнім тисячоліттям.

У нашій розвідці основну увагу приділено реалізації зазначеного типу дискурсивних утворень на структурному рівні, з погляду взаємодії морфологічного і синтаксичного рівнів, а також проблемі становлення речення наприкінці давньоанглійського періоду. Важливим при цьому є врахування варіативності його базових моделей, а саме, SOV, SVO і VSO відповідно до комунікативних інтенцій проповідника – наставляти та застерігати.

Відповідно, **метою** нашої роботи є виявлення фактів кореляції між гомілетичним дискурсом і граматикою у давній період розвитку англійської мови (VII-XI ст.). Наше припущення полягає в тому, що тенденція до частотного вжитку V1-моделі, за якою особова форма дієслова зазнає пересуву в ініціальну позицію речення, є рисою, притаманною не тільки віршованим епічним творам, але й прозовим, зокрема, гомілетичним текстам. Цей граматичний феномен ми пояснюємо як результат взаємодії дискурсу з граматикою у давньоанглійський період розвитку англійської мови.

Виклад основного матеріалу. У викладі нашого матеріалу ми зосередили свою увагу на граматичних явищах, властивих дискурсивній події “співпраця проповідник-аудиторія”. Останнє відповідає формулі Р. Якобсона “адресант – повідомлення – адресат”, яка також включає набір шифтерів, реалізованих у процесі комунікації. Окрім закономірностей, які традиційно висвітлюють у працях із заявленої до розгляду проблеми, ми також зупинимося на явищах, які становлять інтерес з погляду прототиповості структурних моделей речень у текстах давньоанглійської мови.

Граматика давньоанглійської мови: Морфологія. Важливим для розуміння процесів, які відбувалися у граматичній підсистемі англійської мови впродовж X-XI ст., є питання взаємодії її структурних рівнів, оскільки перші паростки оптимізації і впорядкування базових граматичних моделей припадають на цей період. Граматика гомілетичних текстів викликає інтерес насамперед як найменш досліджена пошукова ділянка і як така, що, *a priori*, має демонструвати певну уповільненість через вплив перекладних канонічних текстів.

У цьому разі ми беремо до уваги два міркування. По-перше, будь-який мовний стан ніколи не буває абсолютно сталим у будь-який період своєї історії. По-друге, часові зрізи мовної історії, що безпосередньо передують початку її наступного періоду, у деяких випадках демонструють пришвидшений перехід

© ***Buniyatova I. R.***, *i.buniiatova@kubg.edu.ua*, ***Horodilova T. M.***, *t.horodilova@kubg.edu.ua*

до нового етапу внаслідок реалізації попередньо накопичених кількісних змін. Свого часу Р. Ласс звернув увагу на те, що руйнування граматичних моделей відбувалося навіть упродовж усього давньоанглійського періоду, а рукописи його пізнього часового зрізу засвідчують деяку хаотичність структурних характеристик, оскільки нова граматична підсистема витісняє давню (на обох структурних рівнях). У цей період є тексти, які демонструють прототипову структуру давнього періоду розвитку мови, а інші – так само чітко середнього (XII-XV ст.) [Lass 1994, p. 244].

Згідно з Д. Кристалом, фундаментальна зміна англійської мови відбувалася протягом XI-XII ст., коли ознаки занепаду були особливо помітними [Crystal 1995, p. 32]. У цей період найпомітніші зрушення зафіксовано у фонологічній та морфологічній підсистемах; синтаксичні виявилися набагато повільнішими [див. Kiparsky 1996, p. 1-43; Robinson 1992, p. 136-175; Traugott 2005, p. 167-289-170 та ін.]. Редукція ненаголошеного вокалізму і раннє нівелювання флексій у словозмінювальних парадигмах іменника і дієслова у межах запропонованої часової шкали сприяло появі «нової мови», хоча й не одночасно в різних діалектних регіонах Англії [пор. Lass 1994, p. 243-252].

Основними причинами поступового вирівнювання морфологічних маркерів у давньоанглійський період називають сукупність зовнішніх і внутрішніх чинників. До перших зараховують принципи аналогії та реінтерпретації (англ. *reanalysis*), які забезпечили появу нових категоріальних маркерів і сприяли оптимізації граматичних форм. Відповідно, система прийшла у рух, що позначилося на кількісних та якісних зрушеннях у реалізації граматичних моделей, а саме, на збільшенні або зменшенні кількості морфологічних, синтаксичних, лексичних одиниць і нівелюванні основних морфологічних відмінностей [див. Lehmann 1992, p. 226]. Зовнішні впливи, зафіксовані на початку XI ст., також сприяли руйнації флективних опозицій через інтервенцію іншомовних систем в англосаксонське лінгвальне середовище. Наслідком тривалої взаємодії давніх англійської і північної мов прийнято, наприклад, вважати, стягнення морфологічних маркерів, а саме, PRETERITE PLURAL та INFINITIVE *–on/an*, або DATIVE PLURAL та INFINITIVE *-um/an* у текстах Вульфстана [Lass 1994, p. 250].

Пор. напр., різницю маркерів в (1-3) давального відмінку множини та інфінітиву, з одного боку, та форм теперішнього/минулого часу множини дієслів та інфінітиву, – з іншого, між першими двома прикладами і третім:

(1) ca. 979 *Hi þa þa Cristes þegnas þeossa worda nan ongeotan ne* ***meht-on*** **[PRES PL]***; ac hie* ***wær-on*** [**PAST PL]** *him bediglede, forþon þe hie wæron þagyt mid world-geþoht-um* **[DAT PL]** *bewrigene…* – "They, Christ's disciples were not able then to understand any of these sayings, but they were hidden from them because they were still veiled by worldly thoughts" (DOMINICA I in Quinquagesima, BH., 15, Part 1).

(2) ca. 990-93 *We ne beoð na fulfremede buton we beon afandode: þurh ða fandunge we* ***sceol-on*** **[PRES PL]** *geðeon, gif we æfre wiðsacað deofle, and* ***eall-um his lar-um*** **[DAT PL]***; and gif we genealæcað urum Drihtne mid* ***geleaf-an*** **[DAT PL]** – "We shall not be perfect unless we be tempted: through temptation we shall thrive, if we ever resist the devil and all his precepts; and if we draw nigh to our Lord with faith..." (First Sunday, 171; Aelfc, CH Gutenberg).

(3) ca.1006-10 *…and ġif wē ǣniġe bōte ġebīdan* ***scyl-an*** **[PRES PL]***, þonne mōte wē þæs tō Gode earnian bet þonne wē ǣr þysan dyd-an PRES PL, for þām mid miċl-an* ***earnung-an*** **[DAT PL]** *wē ġeearnedan þā yrmða þe ūs onsittað, and mid swȳþe* ***miċel-an earnung-an*** **[DAT PL]** *wē þā bōte mōtan æt Gode ġerǣċan ġif hit sceal heonanforð gōdiende weorðan* – "…'and if we shall experience any remedy then we must deserve better of God than we have previously done. For with great deserts we have earned the misery that is upon us, and with truly great deserts we must obtain the remedy from God, if henceforth things are to improve" [Wulf. Sermo L. 6-7].

Отже, причиною стягнення флексій теперішнього часу множини, і давального відмінку множини і інфінітива (див. речення (3)) вважаємо інтерференцію двох близькоспоріднених мов. Із біографії Вульфстана слідує, що значну частину свого професійного життя (більше ніж 20 років) він присвятив служінню єпископом Йорка, де носії давньопівнічної мови становили основну частину мешканців міста. Одним із наслідків лінгвальної взаємодії проповідника і аудиторії виявилася адаптація морфологічних показників до найбільш привабливого зразка, яка у подальшому спричинила їх поступове вирівнювання і руйнацію. Останнє відповідає інтерпретації таких

ситуацій у передмові А. Мартине до праці У. Вайнрайха “Мовні контакти”, де він звернув увагу на безперервний процес структурної адаптації у двомовному середовище [Martine 1979, p. viii]. В ідеальному двомовному середовищі мовець переходить від однієї однорідної системи до іншої, так само однорідної, віртуозно розмежовуючи засоби спілкування своєї мови та іншої. Однак, існують також неідеальні ситуації білінгвізму, де ми і знаходимо наслідки структурної інтерференції.

Нагадаємо, що в історії впливу інших мов на англійську, скандинавські мови посідають не останнє місце. На жаль, у вивченні цієї проблеми перевагу надають змінам у лексичному складі мови за рахунок запозичень, які легко відстежити і порахувати. І дійсно, граматичні зміни складно довести, оскільки вони так само можуть бути спричинені внутрішнім чинниками розвитку мови. Наприклад, С. М. Понс-Санз у своїй книзі “Norse-derived Vocabulary in Late Old English” подає вичерпний опис давньоскандинавських запозичень у Вульфстана, їхніх зв’язків з питомими англійськими синонімами, а також їхню участь у процесах словотворення [Pons-Sanz 2007].

Завершуючи виклад морфологічного параграфу нашої розвідки, зауважимо, що виявлення граматичних змін, пов’язаних із впливом іншомовних систем, представлено стягненням морфологічних маркерів у проповідях Вульфстана, створених у північному ареалі Англії, який зазнав аналітизації на два століття раніше, ніж ареал південний. Натомість, проповіді Ельфрика та анонімних авторів збірки *The Blickling Homilies* демонструють послідовне розрізнення флексій у межах іменникових і дієслівних парадигм. Це відповідає загальній давньоанглійській граматичній традиції, а саме, Уесекському (=південному) койне. Враховуючи відмінність морфологічних маркерів у текстах Вульфстана, з одного боку, і Ельфрика та анонімних авторів збірки *The Blickling Homilies,* – з іншого, як показано в (1-3), ми припускаємо, що процес стягнення структурних показників у проповідях Вульфстана є контактно-мотивованою зміною.

Синтаксис. Емпіричні міркування. Щодо креативного рівня граматичної підсистеми, синтаксису, у досліджуваний період він залишався відносно сталим, не демонструючи скільки-небудь помітних зрушень у правилах аранжування базових членів речення. За Е. Трауготт, деякі ледве помітні зміни у давньоанглійському синтаксисі відповідають тенденції більш або менш частотному використанню моделей, гіпотетично успадкованих від прагерманської мови, а не структурним інноваціям. Натомість,

середньоанглійський період (XII-XV ст.) був періодом суттєвих змін [Traugott 2005].

У контексті поставлених у нашій розвідці завдань звернімося до устрою давньоанглійського речення, а саме, типології його порядку слів, дистинктивною ознакою якої є правило V2-обмежувача (англ. *V2-constraint*). У мовах такого типу дієслово зазнає пересуву у другу позицію речення за умови розміщення будь-якого іншого його члена, крім суб'єкта, у початковій позиції. У традиційній граматиці це явище отримало назву інверсії. Тенденція до упорядкування порядку слів, засвідчена у різних за жанрами текстах давньоанглійської мови, матеріалізувалася у закріпленні цього явища особливо після темпоральних прислівників, почасти додатків у незалежному (=головному) реченні. Суттєвий відсоток XVS-моделі, знаходимо у записах *"The Anglo-Saxon Chronicle"*, а також у гоміліях X-XI ст., насамперед, через зростаючу кількість адвербіальних одиниць [Bean 1983, p. 103-124]. Пор. у прикладі (4):

(4) [*Þonne* **ADV** *forrotiað* **PRES PL**] *þa nytenu on heora meoxe, þonne flæsclice men on stence heora galnysse geendiað heora dagas* – "Then the beasts rot in their dung, when fleshly men end their days in the stench of their lust" (Epiphany of the Lord, 118; Aelfc, CH Gutenberg).

Натомість, складним реченням властивий контраст VO головного речення і OV підрядного, що зберігається в сучасних германських мовах західного ареалу. Принагідно нагадаємо, що одним із найцікавіших питань історичного синтаксису германських мов є те, як і чому англійська, єдина з-посеред інших близько споріднених мов, втратила V2-обмежувач і отримала статус мови з дієсловом у медіальній позиції (V3).

В історичних студіях давньоанглійську неінвертовану модель простого декларативного речення і головної клаузи складного розглядають як континуант реконструйованої праіндоєвропейської SOV-схеми, гнучкої за правилами розміщення її членів і прагматичної за своїм характером [пор. Thompson 1978, p. 19-35]. Останнє пояснює ранню появу її альтернативних варіантів SVO, OSV і VSO у текстах давніх германських мов, у тому числі в англійській. Припускають, що модель з дієсловом в ініціальній позиції речення була маргінальною, оскільки у подальшому вона закріпилася як основний порядок слів лише у кельтських мовах. Насправді поширення VSO-моделі у мові SOV-типу не є чимось незвичним, адже у більших або менших обсягах її можна знайти в граматиці всіх сучасних мов з тим або іншим комунікативним статусом [Hopper 1987, p. 458]. Існує кілька її структурних варіантів, у яких в

ініціальній позиції речення розміщено (а) імперативну форму дієслова, (б) будь-який інший фонетично легкий службовий елемент, наприклад, сполучник, частка або (в) особовий займенник у препозиції до дієслова.

Звернімо увагу на абсолютну препозицію дієслова в особовій формі у декларативному реченні і головній клаузі складнопідрядного. За С. Лурагі, у давніх мовах VSO-модель є вільним, прагматично мотивованим варіантом базової моделі SOV, що не виконує якусь конкретну функцію. І тому, попри те, що кожна з її реалізацій репрезентує низку подібних одиниць, зокрема у хетських текстах, вона становить лише альтернативний зразок. Отже, сукупність контекстних умов, за яких відбувається пересув дієслова в ініціальну позицію речення, не поширюються на загальну сукупність випадків. Відтак, існує вибір між SOV/VSO-моделями. Якщо пересув дієслова є неможливим, перевага надається базовій моделі [Luraghi 1995, p. 360-386].

Наразі перейдемо до текстів проповідницького дискурсу, аби пересвідчитися, наскільки теза С. Лурагі відповідає нашому матеріалу. Нагадаємо, що англосаксонську проповідь раннього середньовіччя трактують як попередньо підготовлене, публічне виголошення (англ. *performance*) настанов щодо питань віри й поведінки, як ‘*manifesta et publica instructia*’ [див. Corradini 2006, p. 1266-1277]. Отже, йдеться про тексти, які завжди функціонують у високому ритуальному контексті літургій, оскільки їх або виконують під час літургійної відправи, або читають поза літургійною подією, але зі структурною і риторичною прив’язкою до цього контексту. Кожний із цих текстів має сприяти тому, що в гомілетичній літературі називають перформативною силою християнської риторики для створення моральної ідентичності, а також тому, як моральна свобода дій, створена для проповідника та для аудиторії, може збігатися або відрізнятися [Swan 2008, p. 177-188].

Сукупність контекстних умов, за яких формується християнська ідентичність, її мораль, є властивими винятково проповідницькому дискурсу, загальний зміст якого окреслюють у термінах позиції гоміліста і його аудиторії стосовно одна одної. Комунікативна ситуація такого типу, яка відбувається у лінгвальному середовищі, включає специфічний набір граматичних, лексичних і стилістичних маркерів. Одним із них є частотне вживання комунікативної моделі речення з дієсловом в абсолютній препозиції. Пор. гомілетичні тексти Ельфрика, Вульфстана та анонімних авторів у збірці “*The Blickling Homilies*”:

(5) ***Nolde*** *he him na andswerian buton mid monþwærnesse…* – "He would not reply to him otherwise, than with meekness" (BH, Dom I, Quadragesima, 33).

(6) ***Ne magon*** *we buton þæm medmyclum synnum beon* – "We cannot be without venial sins…" (BH, Dom I, Quadragesima, 37).

(7) ***Ne gebidde*** *we ná, ðeah-hwæðere, us to him, swa swa we to Gode doð* – "Still we do not worship them as we do God…" (Aelf., CH, I Sunday in Lent, 167)

(8) ***Ne sceal*** *man fandigan his Drihtnes…* – "No one shall tempt his Lord" (Aelf., CH, I Sunday in Lent, 171)

(9) ***Ne bearh*** *nu foroft gesib gesibban þe ma þe fremdan, ne fæder his bearne, ne hwilum bearn his agenum fæder, ne broþor oþrum* – "Now very often a kinsman does not spare his kinsman any more…" (Wulf., Sermo L, 28)

(10) ***Cwæþ*** *se godspellere, Hælend ferde þær forþ* – "The evangelist said that the Saviour went forth" (BH, Dom I, Quinqvagesima, 19).

(11) ***Witon*** *we þæt ure Drihten mid us wæs on þæm scope, & we hine ne ongeaton* – "For we know that it was our Lord who was with us in the boat, and we knew him not" (BH., XIX St. Andrew, 234)

У прикладах (5-11) представлено кілька контекстних умов реалізації комунікативної функції дієслова в абсолютній препозиції речення. Отже, ми виходимо з кількох простих положень про те, що початковий елемент речення ініціює створення повідомлення зі спеціальним прагматичним статусом (Топік або Фокус), і що такі елементи є контекстуально зумовленими. Вибір першого члена речення при цьому виявляється вирішальним з огляду на комунікативну стратегію, обрану автором/и у досліджуваних текстах [Hannay 1991, p. 131–135].

Комунікативна стратегія проповідника охоплює низку персуазивних технік різного характеру (див. приклади (5-11)), що узгоджується з настановчим характером англосаксонської проповіді і її природою. У синтаксичному вимірі, це передбачає зміни у правилах, встановлених граматикою, наприклад, пересув дієслова перформативної семантики в ініціальну позицію. Лексико-синтаксична група таких дієслів включає *verba dicendi, verba voluntatis, verba affectuum* та ін. Окрім цього, абсолютна препозиція дієслова відповідає умовам успішної співпраці проповідника і аудиторії, а також створює атмосферу динамізму, незмінної напруги, яка має активізувати розумову діяльність учасників комунікативної події. Зазначені мовленнєві техніки супроводжуються оформленням дієслова у заперечній формі, які, на наш погляд, вимагають додаткової уваги у подальшому.

Висновки. Таким чином, у час створення проповідей Ельфрика, Вульфстана і авторів "*The Blickling Homilies*" VSO-модель становить маркований, необов'язковий зразок речення, аранжований за правилами давньоанглійського койне X-XI ст. Проте, у IX ст., наприклад, такий порядок розміщення членів речення був продуктивною моделлю, яка активно вживалася у загальнонародній мові. Отже, як ми бачимо, рух синтаксису в напрямі конструювання аналітичного ладу мови починається паралельно із змінами у її морфології. Варіативність моделей речення і їх прагматична маркованість, засвідчена в гомілетичних текстах, є результатом взаємодії граматики і дискурсу, а саме, конкретної комунікативної ситуації або планування мовленнєвої діяльності мовця.

Література:

1. Bean, M. C. *The Development of Word Order Patterns in Old English* (London & Canberra: CROOM HELM; Totowa, New Jersey: BARNES & NOBLE BOOKS, 1983).
2. Corradini, E. «Preaching in Old English: Traditions and New Directions». *Literature Compass* 3 (2006): 1266-1277.
3. Crystal, D. *The Cambridge Encyclopedia of the English Language* (Cambridge: Cambridge University Press, 1995), 506.
4. Dance, R. Sound, Fury, and Signifiers; or Wulfstan's Language. In *Wulfstan, Archbishop of York. The Proceedings of the Second Alcuin Conference* (pp. 29-61). 2004.
5. Gatch, M. *Preaching and Theology in Anglo-Saxon England: Aelfric and Wulfstan* (Toronto and Buffalo: University of Toronto Press, 1977), 284.
6. Gayk, S. «Among Psalms to Fynde a Cleer Sentence: John Lydgate, Eleanor Hull, and the Art of Vernacular Exegesis». *New Medieval Literature*, 10 (2008): 161-189.
7. Haas, S. J. Three Homilies of Aelfric and Their Revisions by Wulfstan: A Structural Approach. *Honors Papers*. 669 (1980). https://digitalcommons.oberlin.edu/honors/669
8. Haines, D. I. «*Rhetorical Strategies in Old English Prose*». PhD diss., (University of Toronto, 1998), 294.
9. Hannay, M. «Pragmatic Function Assignment and Word Order Variation in a Functional Grammar of English». *Journal of Pragmatics*, 16 (1991): 131-155.
10. Hopper, P. J. *Emergent Grammar. Papers of the 13th Annual Meeting* (Berkeley: Berkeley Linguistic Society, 1987): 139-157.
11. Kienzle, B. M. *The Sermon* (Turnhout-Belgium: Brepols, 2000), 985.
12. Kiparsky, P. *The Shift to Head-Initial VP in Germanic*. (1996). https://web.stanford.edu/~kiparsky/Papers/am.pdf
13. Lass, R. *Old English: A Historical Linguistic Companion* (Cambridge: Cambridge University Press, 1994), 300.
14. Lehmann, W. P. *Historical Linguistics. An Introduction* (London and New York: Routledge, 1992), 338.
15. Lionarons, J. T. *The Homiletic Writings of Archbishop Wulfstan: A Critical Study*. (Anglo-Saxon Studies, 14) (Woodbridge: Boydell & Brewer, 2010), 206.

16. Luraghi, S. The pragmatics of verb initial sentences in some ancient Indo-European languages. In *Word Order in Discourse*, Pamela A. Downing, Michael Nooan (eds.) (Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1995), 355-286.
17. Martinet, A. «The Preface». In *Languages in Contact: Findings and Problems*, edited by Uriel Weinreich, VIII-XI (De Gruyter Mouton, 1979), 149.
18. Orchard, A. Re-editing Wulfstan: where's the point? In *Wulfstan, Archbishop of York. The Proceedings of the Second Alcuin Conference*, edited by Matthew Townend, 63-91. Turnhout-Belgium: Brepols Publishers, 2004.
19. Pons-Sanz, and Sara M. *Norse-Derived Vocabulary in Late Old English Texts: Wulfstan's Works, a Case Study* (Odense: University Press of Southern Denmark, 2007), 336.
20. Robinson, O. W. *Old English and Its Closest Relatives: A Survey of the Earliest Germanic Languages* (London: Routledge, 1992), 151.
21. Swan, M. «Old English Homilies (Homily)» (2003). *The Literary Encyclopedia*. https://www.litencyc.com/php/stopics.php?rec=true&UID=1269
22. Swan, M. Constructing Preacher and Audience in Old English Homilies. In *Constructing the Medieval Sermon*, edited by Roger Andersson, 177-188 (Turnhout-Belgium: Brepols, 2008).
23. Thompson, S. A. «Modern English from a Typological Point of View: Some implications of the Function of Word Order». *Linguistische Berichte* 54 (1978):19-35.
24. Traugott, E. C. «Syntax». *The Cambridge History of the English Language. The Beginnings to 1066*, 1(2005):167-289 (Cambridge: Cambridge University Press, 2005).

Джерела ілюстративного матеріалу:

25. Bethurum, D. *The Homilies of Wulfstan* (Oxford: Clarendon Press, 1957).
26. Clemoes, P., ed. *Aelfric's Catholic Homilies. The First Series Text* (Oxford University Press, 1997).
27. Morris, R., ed. *The Blickling Homilies of the Tenth Century*. Part 1: Early English Text Society (London: Published for the Early English Text Society, by N. Trübner & Co, 57 & 59 Ludgate Hill, E. C., 1874).
28. The Homilies of the Anglo-Saxon Church, by Aelfric. *Project Gutenberg* https://www.gutenberg.org/files/38334/38334-h/38334-h.htm

References:

1. Bean, M. C. *The Development of Word Order Patterns in Old English* (London & Canberra: CROOM HELM; Totowa, New Jersey: BARNES & NOBLE BOOKS, 1983).
2. Corradini, E. «Preaching in Old English: Traditions and New Directions». *Literature Compass* 3 (2006): 1266-1277.
3. Crystal, D. *The Cambridge Encyclopedia of the English Language* (Cambridge: Cambridge University Press, 1995), 506.
4. Dance, R. Sound, Fury, and Signifiers; or Wulfstan's Language. In *Wulfstan, Archbishop of York. The Proceedings of the Second Alcuin Conference* (pp. 29-61). 2004.
5. Gatch, M. *Preaching and Theology in Anglo-Saxon England: Aelfric and Wulfstan* (Toronto and Buffalo: University of Toronto Press, 1977), 284.
6. Gayk, S. «Among Psalms to Fynde a Cleer Sentence: John Lydgate, Eleanor Hull, and the Art of Vernacular Exegesis». *New Medieval Literature*, 10 (2008): 161-189.